

В. В. СИЧЕНКО

РЕАЛІЗАЦІЯ ІНТЕГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ В ГАЛУЗІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Виділено проблеми у сфері державного управління вищої освіти. Розглянуто і запропоновано заходи для розробки нової державної стратегії в сфері вищої освіти. Запропоновано рекомендації з оптимізації управління діяльністю ВНЗ у сфері міжнародного співробітництва.

The row of problems is selected in the field of state administration by industry. It is considered and offered measures for development of a new state strategy in the sphere of higher education. Recommendations are offered from optimization of management by activity of higher educational establishments in the field of international cooperation.

Сьогодні оптимізація управління вищим навчальним закладом, удосконалення матеріально-технічної бази, поліпшення якості викладання і підвищення конкурентоспроможності випускників залишаються актуальними проблемами, над вирішенням яких продовжують працювати педагоги, вчені і державні діячі. Не останнім фактором вирішення названих проблем є міжнародна діяльність закладу вищої освіти. Світове співробітництво у сфері вищої освіти покликано вирішувати низку таких актуальних завдань: дотримання відповідності змісту і рівня вищої освіти до потреб економіки, політики, соціокультурної сфери суспільства; стандартизація рівня підготовки фахівців у різних країнах і регіонах; зміцнення міжнародної солідарності і партнерства у сфері вищої освіти; спільне використання знань і навичок у різних країнах і континентах.

В Україні розробка концепції реформування вищої освіти входить до кола наукових інтересів таких визнаних вітчизняних фахівців, як В. Андрущенко, М. Згуровський, К. Левківський, В. Луговий, В. Козаков, К. Корсак, В. Кремень, В. Огнев'юк, С. Ніколаєнко, М. Степко, Т. Фініков та ін.

Метою статті є виділити низку проблем у сфері державного управління галуззю; розглянути і запропонувати заходи для розробки нової державної стратегії в сфері вищої освіти; запропонувати рекомендації з оптимізації управління діяльністю ВНЗ у сфері міжнародного співробітництва.

У розвинутих країнах даній темі приділяється особливе місце. Міжнародна діяльність ВНЗ широко висвітлюється в педагогічній пресі, на міжнародних і міжрегіональних науково-освітніх комунікативних заходах.

Для західних експертів у галузі вищої освіти розвиток міжнародного академічного співробітництва є стратегічною метою, досягнення якої забезпечує країну конкурентоспроможними громадянами. У вітчизняній науці питання міжнародного академічного співробітництва й управління цим процесом державою ще не сформувалися як самостійний науковий напрям у теорії державного управління, а отже, це вимагає проведення спеціальних наукових досліджень, створення відповідної термінології.

Відомо, що державна політика Радянського Союзу не передбачала повноцінного співробітництва із західними країнами, у тому числі й у сфері вищої освіти. “Холодна війна” між СРСР і США породила взаємні перекручені уявлення про людей, їхні цінності і культурні традиції. Національні стереотипи стосовно іноземців формувалися як у громадян СРСР, так і у громадян зарубіжних країн, що побоювалися агресії з боку войовничо налаштованої комуністичної імперії. Однак СРСР і США брали участь у дійсній конкуренції по залученню іноземних студентів із країн, що розвиваються, маючи свої національні інтереси [2, с.12].

До свого розпаду СРСР посідав третє місце у світі, поступаючи лише США і Франції, по найбільшій кількості іноземних студентів, що навчалися в країні. Близько 150 країн світу направляли студентів на навчання до Радянського Союзу в межах міждержавних угод і по лінії радянських громадських організацій [7, с. 21]. Це свідчило про пріоритети державної політики в галузі вищої освіти і міжнародної діяльності, в якій домінувала саме підготовка фахівців для закордонних країн. Багато країн спрямовували студентів на навчання в рамках міждержавних угод і по лінії радянських громадських організацій, що надавали іноземним студентам свої стипендії. Студентські обміни здійснювалися ВНЗ в основному з країнами, що розвиваються, країнами соціалістичної орієнтації. Контингент іноземних студентів у ВНЗ залежав переважно від характеру зовнішньополітичних відносин СРСР із закордонними країнами, з якими радянський уряд значно активізував свої контакти в 1980-ті роки.

Роль міжнародного співробітництва закладів вищої освіти України зростає в міру їх багатопланової й активної участі в різних формах міжнародних науково-освітніх зв'язків і залежно від державної підтримки у вигляді законодавчих і нормативних ініціатив, а також фінансових інвестицій. Законодавча база для здійснення міжнародного співробітництва суб'єктами вищої освіти України періодично оновлювалася і доповнювалася. Саме своєчасні і виправдані законодавчі акти і відомчі розпорядження, що регламентують міжнародну діяльність, дають позитивні результати. Основні напрями міжнародного співробітництва в галузі вищої освіти були визначені в Законі України “Про вищу освіту” в 2002 р., де зазначалося, що “вищі навчальні заклади мають право здійснювати міжнародне співробітництво, укладати договори про співробітництво, встановлювати прямі зв'язки з вищими навчальними

зкладами іноземних держав, міжнародними організаціями, фондами тощо відповідно до законодавства” [1].

Головними напрямками міжнародного співробітництва вищих навчальних закладів є: участь у програмах двостороннього та багатостороннього міждержавного обміну студентами, аспірантами, педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками; проведення спільних наукових досліджень; організація міжнародних конференцій, симпозіумів, конгресів та інших заходів; надання послуг, пов'язаних зі здобуттям вищої та післядипломної освіти, іноземними громадянами в Україні [1].

Сьогодні змінилися принципи і пріоритети набору іноземних студентів. На практиці реалізується принцип відкритості системи освіти для всіх громадян зарубіжних країн, незалежно від їхнього підданства, політичних поглядів, віросповідання тощо. Навчання іноземних громадян перестало бути політизованим, важливого значення набуло рекрутування іноземних громадян, здатних навчатися на контрактній основі і на відповідному академічному рівні. До того ж змінився зміст професійного навчання іноземних громадян. Воно усе більше здійснюється на основі загальносвітових досягнень науки і техніки, що полегшує іноземним випускникам подальше працевлаштування [4, с. 194]. Також були досягнуті успіхи в галузі організаційної роботи: іноземні абітурієнти можуть тепер проходити попередню підготовку в одному ВНЗ, а потім навчатися в іншому навчальному закладі за обраною спеціальністю.

Сучасна система підготовки кадрів для зарубіжних країн в Україні зорієнтована значною мірою на забезпечення процесу інтеграції нашої держави до світового наукового, освітнього та культурного простору, гуманізацію міжнародних відносин, утвердження етичних норм міжнародного спілкування, діалог націй і культур [6, с. 30].

Політичні й економічні зміни, які відбулися в Україні і на міжнародній арені, внесли свої корективи в процес навчання іноземних фахівців для зарубіжних країн. Критичний аналіз накопиченого досвіду дозволяє виділити низку проблем у сфері державного управління цією галуззю, а саме: відсутність державної програми набору і навчання іноземних громадян; відсутність українських дипломатичних представництв у багатьох регіонах світу; певне погіршення міжнародного іміджу української вищої школи в країнах далекого зарубіжжя і обмеження її участі на міжнародному освітньому ринку; спостерігається втрата того безцінного досвіду з навчання іноземних громадян, що був накопичений українськими ВНЗ у минулому; додаткове ліцензування комерційних фірм, що діють на освітньому ринку послуг, сприяє тому, що набір студентів має стихійний характер; знижується якість навчання за відсутністю підручників і навчально-методичних посібників для іноземних студентів, а також якість досліджень педагогічної спільноти з роботи з

іноземними студентами; залишається слабкою матеріально-технічна база ВНЗ, яка не відповідає завданням підготовки сучасного фахівця; недостатній рівень безпеки особистого майна іноземних студентів.

Наявність узагальненої інформації з проблем підготовки фахівців для зарубіжних країн вимагає розробки нової державної стратегії в цій сфері. Тут можна запропонувати здійснення низки таких заходів:

- розробку стратегічного плану розвитку співробітництва з іноземними країнами у сфері підготовки фахівців для зарубіжних країн;

- уніфікацію за міжнародними стандартами всіх основних форм навчання і створення необхідних умов для їх реалізації, а також оцінок одержуваних знань із метою забезпечення українських дипломів про вищу освіту й учених ступенів за кордоном;

- налагодження обміну інформацією з країнами-партнерами про якість підготовлених фахівців, що дозволить вчасно вносити корективи в навчально-виховний процес, враховуючи специфіку майбутньої трудової діяльності випускників на батьківщині;

- затвердження мінімальних тарифів вартості підготовки іноземних студентів у ВНЗ України з метою припинення практики навчання за демпінговими цінами;

- забезпечення безпеки іноземних студентів, які часто є жертвами насильства з боку націоналістів і кримінальних елементів;

- створення нормальних побутових умов і забезпечення дисципліни в гуртожитках, у яких проживають іноземні студенти;

- підвищення якості професійної підготовки іноземних студентів, визначення переліку спеціальностей з урахуванням соціально-економічних особливостей зарубіжних держав.

У цілому перед вищими навчальними закладами України стоїть завдання посісти гідне місце на міжнародному ринку освітніх послуг.

Важливими для розуміння системи управління міжнародною діяльністю закладів вищої освіти стали ті радикальні зміни, що відбулися у світовому співтоваристві в останні десятиліття і не могли не позначитися на сфері вищої освіти. До них можна зарахувати глобалізацію професійних знань; інтернаціоналізацію процесів вищої освіти; регіоналізацію діяльності ВНЗ; демократизацію і підвищення автономії вищих навчальних закладів; диверсифікованість видів і типів програм вищої освіти; технологізацію процесів вищої освіти. Саме міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти сприяє розвитку цих тенденцій, які у свою чергу впливають на характер і масштаби міжнародної діяльності вищої школи.

Сьогодні держава сприяє міжнародному співробітництву у галузі вищої освіти і здійснює заходи щодо розвитку та зміцнення взаємовигідного співробітництва у галузі вищої освіти в межах

двосторонніх і багатосторонніх міжнародних договорів і угод. Міжнародна діяльність сьогодні активізувалась, вона стає більш динамічною і досконалою. Така співпраця здійснюється з іноземними партнерами із 60 країн світу на основі 128 угод різного рівня [3, с. 47].

Вважаємо за необхідне виділити загальні тенденції, що намітилися в системі вищої освіти в Україні в 1990-ті роки, що тією чи іншою мірою послугувати передумовами подальшого розвитку міжнародних контактів ВНЗ. По-перше, скорочення державного фінансування вищих навчальних закладів змусило переглянути номенклатуру пропонованих спеціальностей, розширюючи програми за найбільш затребуваними напрямками, такими як економіка, юриспруденція і управління бізнесом. У навчальних програмах з'явилася варіативність.

По-друге, проведення в державних ВНЗ поряд із бюджетним комерційний набір студентів при повній компенсації витрат на навчання стало основним позабюджетним джерелом фінансування державних установ, що підкреслює ринкову складову сучасного етапу розвитку міжнародних зв'язків вищих навчальних закладів [5, с. 91].

По-третє, поява недержавних ВНЗ і введення системи ліцензування і державної акредитації пропонованих ними програм значно посилили конкуренцію серед вищих навчальних закладів. Зміст академічних предметів також зазнав змін, ставши більш відкритим для критичної оцінки і полеміки.

По-четверте, введення багаторівневої структури професійної підготовки, що враховує закордонний досвід вищої професійної освіти, дозволило встановлювати еквівалентність рівнів освіти, адекватно порівнювати дипломи різних країн.

По-п'яте, інформатизація і комп'ютеризація вищої освіти розширили інформаційну взаємодію між навчальними закладами на національному і міжнародному рівнях, дозволивши їм обмінюватися інформацією, мати доступ до світових баз даних і пропонувати послуги дистанційного навчання.

Інший напрям організації включеного навчання реалізується, як правило, через участь закордонних партнерів, що подають заявки на стипендії з національних фондів. Таке партнерство здійснює більшість університетів Франції, Німеччини, США, Великобританії. Щорічно міністерства закордонних справ Франції і Німеччини виділяють на конкурсній основі стипендії для включеного навчання іноземних студентів.

До нових форм, що розвиваються, в галузі міжнародного співробітництва є інтернаціоналізація навчальних програм ВНЗ. Існує ціла низка заходів щодо інтернаціоналізації навчальних програм. Це може бути відкриття нових спеціальностей, таких як "Європейські студії", "Європейський менеджмент зовнішньоекономічної діяльності", а також міжнародна орієнтація в змісті визначених академічних дисциплін,

включення до лекційного матеріалу прикладів із закордонної практики, посилання на зарубіжні джерела [2].

Слід сказати, що такі програми значно розширюють освітні можливості для немобільних студентів, які не можуть собі дозволити пройти навчання чи стажування за кордоном. Процес інтернаціоналізації навчальних програм значно підвищує їх привабливість та йде на користь освітньому процесу в цілому. На наш погляд, це позитивний приклад невторчання центральних державних органів у діяльність вищого навчального закладу, надання йому права вільного вибору зарубіжного партнера та профілю міжнародної навчальної програми.

Ефективність управління міжнародною діяльністю вищої школи залежить від чіткого визначення цілей, стратегії і тактики розвитку системи вищої освіти в цілому, а також міжнародної діяльності конкретного закладу, його активності, ресурсів і досвіду роботи. Міжнародне співробітництво з відомими закордонними ВНЗ-партнерами дозволяє використовувати їхній передовий досвід з удосконалювання процесів управління вищими навчальними закладами в сучасних ринкових умовах. Це видається найбільш важливим завданням, оскільки національна система управління вищими навчальними закладами вимагає модернізації і постійного вдосконалювання.

У сучасних умовах практика реалізації міжнародної і зовнішньоекономічної діяльності вищої школи приводить до розуміння необхідності об'єднання зусиль ВНЗ окремих регіонів для вирішення широкого кола питань. Вважаємо, що подібні регіональні об'єднання (центри, асоціації) могли б потенційно здійснювати адміністративні функції, поважаючи при цьому автономність вищих навчальних закладів, і виконувати такі завдання:

- допомога у створенні міжнародних відділів у ВНЗ і визначення перспективних форм міжнародного співробітництва;
- інформаційне забезпечення діяльності ВНЗ на регіональному, національному і міжнародному рівнях;
- проведення консультацій і експертних оцінок міжнародної діяльності ВНЗ;
- сприяння набору іноземних студентів;
- проведення маркетингового дослідження і проведення рекламних кампаній у сфері міжнародного співробітництва;
- забезпечення взаємодії із закордонними ВНЗ й освітніми організаціями;
- сприяння організації і проведенню міжнародних викладацьких і студентських конференцій;
- надання підтримки академічної мобільності;
- підтвердження, визнання і встановлення еквівалентності

документів про освіту;

– взаємодія з Міністерством освіти і науки, а також із національними і міжнародними організаціями у сфері освіти і науки.

Нами запропоновано такі рекомендації з оптимізації управління діяльністю ВНЗ у сфері міжнародного співробітництва: доцільніше використовувати вже накопичений досвід міжнародної діяльності провідних ВНЗ ближнього і дальнього зарубіжжя як у галузі підготовки іноземних фахівців, так і в реалізації спільних міжнародних освітніх програм на базі українських ВНЗ; активізувати участь у контактах між закладами на регіональному рівні, що може сприяти підвищенню ефективності міжнародної академічної мобільності на основі поширення накопиченого досвіду ВНЗ регіону; українським ВНЗ необхідно бути більш відкритими для порівняльних аналізів якості навчання на національному і міжнародному рівні; вимагати наявності професійної підготовки співробітників міжнародної служби, їхньої регулярної перепідготовки.

Результати проведеного дослідження підтверджують, що міжнародне співробітництво ВНЗ значно розширює перспективи розвитку національної вищої освіти в цілому згідно з положеннями Болонської декларації та виступає одним із найважливіших факторів забезпечення інтеграції національної вищої освіти до міжнародного освітнього простору згідно з державною стратегією розвитку освіти на 2006 – 2010 рр.

Література:

1. Закон України “Про вищу освіту” / Організація навчального процесу у навчальних закладах ; [упоряд. О. В. Ситященко]. – К. : Задруга, 2004. – С. 11.
2. Гуляєва Н. М. Вища європейська освіта в Україні / Н. М. Гуляєва // Освіта України. – № 3. – С. 12. – 9 – 16 лютого.
3. Освіта України : інформ.-аналіт. огляд / [за заг. ред. В. Г. Кременя]. – К. : ЗАТ “НІЧЛАВА”, 2001. – С. 47.
4. Сикорская И. Н. На пути к Европейскому образовательному простору : международное сотрудничество вузов : тези доповіді / И. Н. Сикорская // Актуальні проблеми входження вищих навчальних закладів України до єдиного європейського освітнього простору : матеріали міжнар. наук.-метод. конф. (22-23 листоп. 2005 р., м. Київ). – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2005. – С. 193–195.
5. Управління національною освітою в умовах становлення і розвитку української державності : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (28-30 жовтня 1998 р., м. Київ). – К. : МО України, АПН України, ДАККО, ІЗМН, 1998. – С. 91.
6. Фахова підготовка іноземних громадян в Україні: сучасний стан та

перспективи розвитку : зб. матер. II Міжнарод. наук.-практ. конф. (11-12 березня 2004 р., м. Київ) / редкол. :З. І. Тимошенко (голова) [та ін.]. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2004. – С. 30.

7. Шиян Р. Український дім на Європейській площі / Р. Шиян // Управління освітою. – 2003. – № 1. – С. 21.

Надійшла до редколегії 04.09.2008 р.